

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1236 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O'zbekiston respublikasida aholi bandligini ta'minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o'g'li	
O'zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta'minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta'sirini ekonometrik tahlil qilish	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo'jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo'riyeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o'zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o'g'li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo'llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G'iyosaliyevich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning likvidliligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессии социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o'g'li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloyev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati.....	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili.....	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxлари strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xoriy tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o’smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o’g’li, Qurbanov Ulug’bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o’zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo’rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo’nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O’zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o’g’li	
Qishloq xo’jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o’zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po’latov Abdulloh Xolxo’jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo’llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o’g’li	
Sun’iy intellektlar yordamida o’quvchilarni hayotiy faoliyat ko’nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo’rayevna, Kurbanov Azimjon Jo’raboy o’g’li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukrullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o’g’li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O’zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o’zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o’g’li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o’rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg’ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko’rsatkichlarining o’zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O’zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko’rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o’g’li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G’aniev Elyor Sobirjonovich	
O’zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o’tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрохжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdamov Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Baxodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxmonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	
Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi.....	767
To'irov Shohboz Ziyodullo o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari	773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich	
Moliya bozorida xususiy banklar faolligini ta'minlash istiqbollari	777
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Budjet daromadlari ijrosini ta'minlashda soliqlar hisobi va tahlilining ahamiyati	782
Abdullaev Abror Bozarboevich	
Aholi daromadini oshirish yo'llari.....	803
Shadmanov Baxodir Sherkulovich	
Tourism and regional identity in Uzbekistan: balancing heritage and development	808
Raximova Nilufar Aminovna, Abdukholikova Farida Erkinjon qizi	
O'zbekiston sanoat korxonalarining fond bozorida ishtiroki tahlil va muammolari.....	815
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish va amalga oshirish tahlili	823
Karabaev Sanjar Abdusamatovich	
Globalashuv sharoitida milliy korxonalarning eksport salohiyatini boshqarish masalalari	832
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Бизнес-планирование и прогнозирование деятельности организации.....	836
Алимов Бехзоджон Наврузжонович	
Farg'ona vodiysida ekoturizm – kambag'allikka qarshi kurashning yangi imkoniyatlari	840
Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi	
Aholi turmush darajasi baholash bo'yicha dasturiy ta'minot ishlab chiqishda horij tajribasini o'rganish	844
Tursunov Farxod Baxodir o'g'li	
Mintaqa aholi turmush farovonligiga ta'sir qiluvchi omillar tasnifini ishlab chiqish.....	848
Xodjanijazov Shohruh Yuldashevich	
Xususiy oliy ta'lim muassasalari menejmentining nazariy jihatlar va o'ziga xos xususiyatlari.....	856
Karimov Ulug'bek Usmonovich	

Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	861
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
Повышение инвестиционной привлекательности – важное условие повышения конкурентоспособности предприятий.....	865
Каримова Дилафруз Садирдин кизи	
Yevropa ittifoqi davlatlari tijorat banklarining soliq to'lovlarini amalga oshirish tartibi	870
Komolov Odiljon Sayfidinovich	
Boshqaruvda innovatsiyalarni hisobga olgan holda agrokorxonalarni davlat tomonidan rag'batlantirishning zamonaviy yondashuvlari	878
Shaniyazova Zamira	
Практические аспекты применения статистических методов контроля качества на предприятиях.....	883
Усманов Илхом Ачилович, Усманов Фарзод Шохрухович	
Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o'sishning yangi paradigmalarini shakllantirish: nazariy asoslar va amaliy talqinlar.....	891
Alimova Guzal Abduraximovna	
Xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va metodologik tahlili	895
Qo'ziyoyev Boxodir Azzamboy o'g'li	
Kutubxonalarda raqamli iqtisodiyot sharoitida biznes-modellarni ishlab chiqish.....	900
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri sug'urtalash operatsiyalari bo'yicha xarajatlarni xalqaro standartlar asosida hisob va hisobotda aks ettirish uslubi-yatini takomillashtirish	905
X.A.Raximov	
Kameral soliq tekshiruvda smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi.....	910
Ergashev Uyg'un Jabborovich	
Obligatsiya moliya bozori instrumenti sifatida, milliy obligatsiyalar bozori	916
Avezov Ibrohim Ilxomovich, Yaxshiboyev Jahongir Abdualimovich	
Barqaror rivojlanish doirasida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) ko'rsatkichlarining yashil texnologiyalar innovatsiyasiga ta'sirini baholash.....	921
Meliqo'zieva Dilrabo Muxitdin qizi	
Yashil iqtisodiyot – barqaror taraqqiyotga olib boruvchi yo'l.....	925
Xalilova Aziza Rustamovna	
Научно-теоретические основы экономической и эколого-экономической эффективности предприятий горнодобывающей промышленности.....	930
Раматов Зафарбек Жуманиязович	
Xitoyda eksport faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.....	938
D.E.Qarshiev	
Kichik sanoat zonalarida investitsion jozibadorlikni oshirishni investitsion faollikka ta'siri.....	943
Mannapova Shaxnoza Elshodovna	
Mahalla institutining samaradorligi tahlili: so'rovnoma yondashuvi	947
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Формирование человеческого капитала в условиях демографических изменений: опыт и перспективы для узбекистана.....	955
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
Farmasevtika kompaniyalari raqobatbardoshligini oshirishda marketing strategiyalaridan foydalanish yo'nalishlari	962
Baxrombek Bobojonov	
“Hududlarda sug'urtaga bo'lgan talabning ekonometrik tahlili” bekberganova mohira ravshonbekovna	967
O'zbekiston Milliy universiteti	
O'zbekiston va xalqaro amaliyotda raqamli marketing vositalaridan foydalanish: muammolar va yechimlar	973
Uzoqova Dilnoza Yusuf qizi	
Условия эксплуатации и экологическая безопасность автотранспортной системы на основе энергосберегающих технологий	978
Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
O'zbekiston tibbiyot muassasalarida moliyaviy resurslardan foydalanishda xorijiy tajribalarni qo'llash.....	982
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	

Buxgalteriya hisobining samaradorligini oshirish yo'llarida zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar	987
Sattorov Mirjahon	
Особенности маркетинговых стратегий в условиях ограниченных ресурсов и узкой потребительской аудитории	991
Дебердиев Анвар	
DEbitorlik va kreditorlik qarzlarini auditini rejalashtirish masalalari.....	995
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li, Ibragimova Iroda Rashid qizi	
Инвестиционная программа узбекистана по привлечению иностранных инвестиций	1000
Камилова Наргиза Абдукахоровна, Бекмуратов Шухрат Даулетмуратович	
Turistik mahsulotni shakllantirishda turistlar hayoti xavfsizligini ta'minlash.....	1005
Raxmonov Siyovush Turob o'g'li	
Uglerodsiz energiyaga o'tishda o'zbekistonning yashil strategiya yo'l xaritasining integratsiyasi va ta'siri.....	1011
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Цифровая устойчивость регионов: применение аналитики больших данных для оценки и управления экологическими рисками	1016
Маликов Шохрух Шокирович, Камалов Шухрат Камалович	
Разработка риск-ориентированной модели внутреннего контроля предприятия на этапе планирования налогов в условиях дистанционного налогового мониторинга	1024
Галеева Н.Н., Э.А.Халикова, Абдусаломова Гулчеҳра Мирзо кизи	
Анализ результатов инструментальных методов исследований у детей с врожденными пороками сердца	1029
Мухаммадиева Лола Атамурадовна	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda monetar omillardan samarali foydalanish yo'nalishlari.....	1036
Uskenbaeva Dilnoza Boxodir qizi	
Факторы повышения эффективности управления в государственном секторе.....	1043
Махмудова Севара Улугбековна	
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati	1048
Rajabbaeva Dildora Zakirovna, Aripova Aziza Alisherovna	
Boshqaruv jarayonlarini tashkil etishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	1053
Jo'rayeva Niginaxonim Xursand qizi	
Jahonda eksportni qo'llab-quvvatlash amaliyoti.....	1057
Xudoynazarov Sherzod Ismoilovich	
Raqamli moliyaviy texnologiyalarni korxona darajasida joriy etish orqali moliyaviy barqarorlikka erishish strategiyasi	1063
Soibov Nozimbek Faxridin o'g'li	
Применение методов PMBOK в управлении рисками проектов	1070
Гулираъно Носирова Абдулазиз кизи	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda aholi farovonligining o'rni va ahamiyati	1073
Bobaev Isroiljon Abdinabievich	
Вопросы инновационных инвестиций в контексте международной экономической интеграции	1078
Шарипов Бахтиёр Михлибаевич	
Yashil iqtisodiyotga o'tishning nazariy va amaliy jihatlar hamda tendensiyalari.....	1083
Samiyev Abdurashid Qaxramonovich, Shermuxammedov Begzodjon Usmonovich	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar samaradorligini ta'minlash yo'llari.....	1087
Nazarov Qilich Xolmuradovich	
Improving the organizational and economic mechanisms for the development of tourism in the republic of karakalpakstan	1092
Tleumuratov Baxadir Genjemuratovich	
O'zbekistonda tumanlar barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash yo'llari (Surxondaryo viloyati misolida).....	1097
Qosimova Nodira Saidovna	
Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishning asosi sifatida innovatsiyalar.....	1102
Azizova Maliha Farrux qizi	

Влияние инвестиций на инновационное развитие и повышение конкурентоспособности экономики узбекистана	1106
Максудова Шахзода	
Возможности снижения затрат на логистику за счет цифровых технологий	1112
Олимова Бахора Шухратовна	
Yashil texnologiyalar va ularning iqtisodiy tizimga ta'siri	1116
Sultonov Omon Juma o'g'li	
Iqtisodiy o'sishning makroiqtisodiy faktorlari va ularning ta'siri	1121
Zuvaydullaev Nematullo Oybek o'g'li	
Роль управления производством в условиях модернизации экономики	1125
Гулов Мухтор Очилович	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni va ahamiyati	1129
To'rayev Shavkat Shuxratovich	
Роль цифрового маркетинга в продвижении туристических направлений	1136
Муродова Наргиза Уткировна	
Развитие финансовых рынков в странах снг: проблемы и перспективы	1140
Рузиев Зафар Икрамович, Каримов Ислон Ураз угли	
Современные инструменты продвижения бренда в условиях цифровой экономики	1145
Темирова Феруза Сагдуллаевна	
"Raqamli asrda axborot xavfsizligi: it texnologiyalar bilan xavfsizlikni ta'minlash yo'llari"	1149
Sherzod Rajabov	
Государственное регулирование инвестиционной деятельности: проблемы и направления совершенствования	1152
Шухрат Турсунов, Икромов Хасан Зафарович	
Economic incentives and barriers to sustainable transition in agribusiness: a comparative study of organic and conventional farming systems	1157
Mubina Toirova	
Цифровая трансформация банковской системы узбекистана: анализ внедрения fintech-решений в государственных банках	1162
Абдурахимова Дилора Каримовна	
Ta'lim muassasalaridagi ba'zi jihatlar	1167
A'zam Qutbiddin A'zam-zoda	
Klasterlar hisob siyosatida boshqaruv hisobining metodologik asoslari	1173
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Egri soliqlarning mohiyati, genezisi va rivojlanish tendensiyalariga oid nazariy munozaralar xususida	1179
Shodiyev Olimjon Abduraxmonovich	
Ekologik mehmonhona faoliyatini rejalashtirish maqsadlari va vazifalari	1186
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
Budjetlashtirish bo'yicha tashkiliy va uslubiy yondashuvlar tahlili.	1195
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
Investitsiya loyihalarining iqtisodiy va moliyaviy samaradorligini oshirish istiqbollari	1200
Jo'rabekova Xumora Muzaffar qizi, Saidov Rasul Boltabayevich	
O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlarini moliyalashtirish manbalarining tahlili	1204
Aliyev Arslon Salom o'g'li	
O'zbekistonda turizm sohasining iqtisodiy ko'rsatkichlarini statistik tahlil qilish	1213
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
Xorijiy davlatlarda boylik solig'i va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	1219
Ruziyev G'anisher Usarovich	
Yer fondi va undan samarali foydalanishning nazariy asoslari (Samarqand viloyati misolida)	1225
Xoshimova Sevara Baxromovna	
Iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarishga ta'sir etuvchi omillarning ilmiy asoslari	1229
Kuldoshev Asliddin Tursunovich	

IQTISODIY-EKOLOGIK TIZIMLARNI BOSHQARISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING ILMIY ASOSLARI

Kuldoshev Asliddin Tursunovich

PhD, dotsent, Samarqand davlat arxitektura-qurilish universiteti

asli-0708@mail.ru

ORCID: 0009-0007-5121-6863

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarishga ta'sir etuvchi omillar nazariy jihatdan o'rganilgan. Tadqiqotda iqtisodiy-ekologik tizimni samarali boshqarishga ta'sir qiluvchi tashqi va ichki omillar, ushbu tizimlarning barqarorligini ta'minlaydigan boshqaruv omillari va shart-sharoitlar, shuningdek, ekomenejment tizimining tarkibiy elementlari nazariy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot, ekologiya, boshqaruv, samarali boshqaruv, barqarorlik, ekomenejment.

Abstract: This article theoretically examines the factors influencing the management of economic-ecological systems. The study analyzes the external and internal factors affecting effective management of these systems, the managerial factors and conditions ensuring their sustainability, and the structural elements of the eco-management system.

Key words: economy, ecology, management, effective management, sustainability, eco-management.

Аннотация: В статье теоретически исследуются факторы, влияющие на управление экономико-экологическими системами. Рассматриваются внешние и внутренние факторы эффективного управления, управленческие факторы и условия обеспечения устойчивости систем, а также структурные элементы системы экомеджмента.

Ключевые слова: экономика, экология, управление, эффективное управление, устойчивость, экомеджмент.

KIRISH

Barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiy barqarorlikni shakllantirish ishlab chiqarish jarayonlarini maqbul va samarali tarzda boshqarishni talab etadi. Ushbu masalani o'rganishning muhim uslubiy yondashuvlaridan biri – iqtisodiy-ekologik tizimlarning barqaror rivojlanish yo'nalishida boshqaruv omillarini aniqlash va tahlil qilishdan iboratdir.

Iqtisodiy tadqiqotlarda "omil" – ishlab chiqarish va iqtisodiy jarayonni harakatlantiruvchi hamda uning natijalariga ta'sir ko'rsatuvchi kuch sifatida ta'riflanadi. Iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarishga ta'sir etuvchi

omillarni o'rganishda tadqiqotchilar turli yo'nalishlarda izlanishlar olib borgan. Ba'zi tadqiqotlar bu masalani resurslar nuqtai nazaridan yondashgan bo'lsa, boshqalari natijaviy holat orqali tahlil qilgan. Jumladan, iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarish va ularga ta'sir etuvchi omillar quyidagi to'rtta guruhga ajratilgan: resurslarga asoslangan, texnologik, umumfalsafiy hamda iqtisodiy-ekologik omillar.

Resursli omil guruhi – insonlarning turli resurslar asosida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini qo'llab-quvvatlashda yerning tabiiy zahiralari va mavjud imkoniyatlarini hisobga olib, boshqaruvni tashkil etishga qaratilgan. Bunda tabiiy resurslarning iqtisodiyotga hamda atrof-muhitga ta'siri o'rganiladi.

Texnologik omil guruhi – fan va texnika taraqqiyotidan oqilona foydalanish orqali amalga oshiriladigan boshqaruv faoliyatini ifodalaydi. Bu yo'nalishda ilmiy salohiyat va ishlab chiqarish kuchlari boshqaruv mexanizmlari orqali barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Shu o'rinda alohida ta'kidlash joizki, fan-texnika taraqqiyoti mahsulot birligiga sarflanadigan resurslarni tejashga yordam bergani holda, ishlab chiqarish hajmining ortishi atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umumfalsafiy omil guruhi – iqtisodiy-ekologik tizimlarni tashkil etuvchi elementlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni jamiyat taraqqiyotining tabiiy salohiyati bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Ushbu omil guruhi iqtisodiy-ekologik tizimlarning sifat ko'rsatkichlarini belgilovchi jihatlar sifatida qaraladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy-ekologik omillar guruhi tizimni muvozanat qonuniyatlari asosida boshqarishni nazarda tutadi. Bunda iqtisodiy-ekologik tizimlar tarkibidagi gorizont va vertikal aloqalarni shakllantirish, tabiiy resurslar salohiyati barqarorligiga asoslangan barqaror rivojlanishni ta'minlashga intilish asosiy yo'nalish hisoblanadi. Mazkur omilga muvofiq, ekologik barqarorlik iqtisodiy-ekologik tizimlar rivojlanishining asosiy omili sifatida namoyon bo'ladi. Bunga aholining o'sish sur'ati, fan-texnika taraqqiyotining mahsulotlar sifati va ekologik sofligini oshirishdagi roli, tabiiy resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi, tabiatdan oqilona foydalanish siyosati va aholining turmush darajasi kabi omillar kiradi.

Boshqa manbalarda iqtisodiy-ekologik tizimlarning barqaror rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ularning tarkibiy tuzilmalari bilan bevosita bog'liq holda ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik guruhlariga bo'linadi:

Tabiiy-ekologik omillar – tabiiy-iqlim sharoiti, yer tarkibi, yer resurslari, mavjud suv manbalari, yer osti va usti boyliklari;

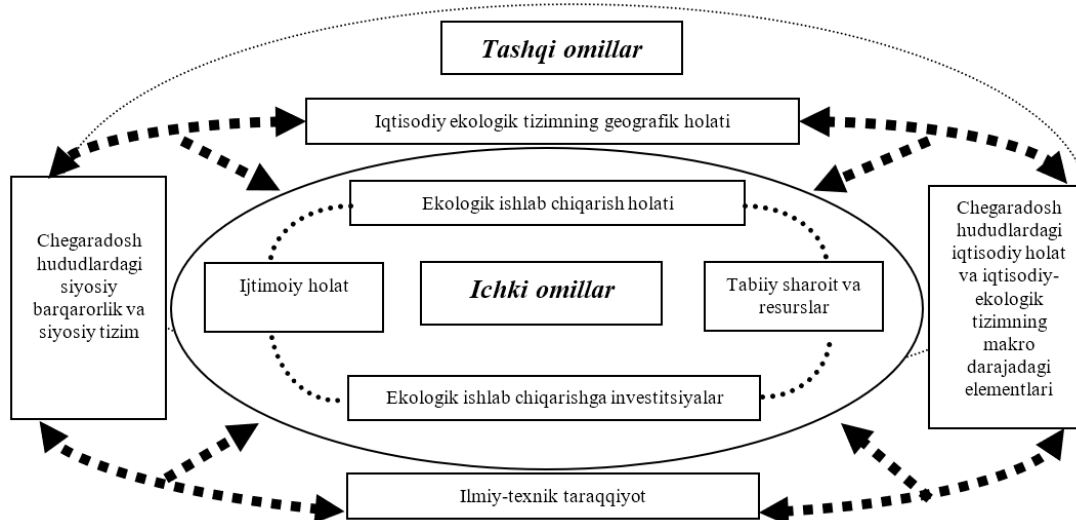
Iqtisodiy omillar – hududning ixtisoslashuvi, iqtisodiy salohiyati va tarkibi, ishlab chiqarish infratuzilmasining rivojlanish darajasi, investitsion muhit;

Ijtimoiy omillar – demografik holat, ijtimoiy-madaniy omillar, aholi turmush darajasi, mehnat resurslari, salomatlik ko'rsatkichlari, ijtimoiy infratuzilma va ijtimoiy ta'sirlar.

Umuman olganda, bu omillar ichida ekologik omillar alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ular iqtisodiyotning ixtisoslashuvini belgilovchi asosiy manba hisoblanadi. Biroq, ulardan samarali va maqsadga muvofiq foydalanish ko'proq iqtisodiy omillar bilan bog'liq bo'lib, bu ishlab chiqarish kuchlari orqali amalga oshiriladi. Ijtimoiy omillar esa inson hayotining ijtimoiy qamrovi sifatida talqin etiladi.

Mahalliy olimlar ham iqtisodiy-ekologik tizimlarning barqaror rivojlanishiga alohida e'tibor qaratgan. Jumladan, R. Alimov, Sh. Shodmonov va T. Jo'rayev tadqiqotlarida ishlab chiqarish omillari boshqaruvda asosiy vosita sifatida e'tirof etilgan. A. O'lmasov va A. Vaxobovlarsabuning ustigata'lim darajasi, iqtisodiy erkinlik, iqtisodiyotning ochiqligi, xalqaro bozordagi holat va demografik vaziyatni muhim omillar qatorida ko'rsatgan. I. Qayumova innovatsiyalar, biznes muhiti, axborot-kommunikatsiya tizimi va ta'lim darajasini o'sish sifati omillari deb baholaydi. T. Shodiyev esa aholining savodxonligi, axborot texnologiyalarini o'zlashtirishi hamda ishlab chiqarish samaradorligini asosiy ko'rsatkichlar sifatida belgilaydi.

Iqtisodiy-ekologik tizimlarga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni ularning ta'sir darajasiga qarab tashqi va ichki omillarga ajratish mumkin. Tizimlarning barqaror rivojlanish darajasi aynan ushbu omillarning ijobiy yoki salbiy ta'siriga bevosita bog'liqdir. Tashqi muhit omillari quyidagilarni qamrab oladi: iqtisodiy-ekologik tizimlarning geografik holati, siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy muhit, fan-texnika taraqqiyoti va makrodarajadagi tarkibiy komponentlar. Ichki muhit omillari esa bevosita boshqaruvga ta'sir ko'rsatuvchi shart-sharoitlar bo'lib, ular tarkibiga tabiiy resurslar, demografik holat, ekologik madaniyat, jamiyat boshqaruvi, tashkiliy tuzilma, ishlab chiqarishning ekologizatsiyalashuvi va ekologik investitsiya holati kiradi (1-rasm).

1-rasm. Iqtisodiy-ekologik tizimni samarali boshqarishning tashqi va ichki omillar harakati¹

Iqtisodiy-ekologik tizimlarning geografik holati ularni boshqa tizimlardan ajratib turuvchi asosiy xususiyatlardan biridir. Bu holat har bir tizimning o'z hududi doirasida shakllanadigan imkoniyatlari bilan belgilanadi. U ikki turda ko'rib chiqiladi: potensial geografik holat (foydalanilmagan imkoniyatlar) va amalda foydalanilayotgan holat. Birinchisi – mavjud resurslar zaxirasining boshqaruv salohiyatini, ikkinchisi esa – to'g'ridan-to'g'ri foydalanilayotgan resurslar orqali amalga oshirilayotgan boshqaruvni anglatadi. Har ikkisi tizimning rivojlanish istiqbollari va barqarorligi uchun muhim asos hisoblanadi.

Ma'naviy-ma'rifiy muhit sanoatlashuv jarayonining ijtimoiylashuvi bilan uzviy bog'liq. Ushbu muhitda inson va tabiat o'rtasidagi aloqalarga doir ma'naviy qarashlar shakllanadi. U jamiyatning siyosiy holati, ekologik ong darajasi, ijtimoiy-madaniy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, iqtisodiy-ekologik tizimlarning barqaror rivojlanishida muhim omil sifatida maydonga chiqadi.

Fan-texnika taraqqiyoti – iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarishda asosiy omillardan biridir. U ekologik jihatdan samarali, kam chiqimli va resurs tejamkor texnologiyalarni yaratish imkonini beradi. Biroq, fan-texnika taraqqiyotining ijobiy ta'siri bilan bir qatorda, ishlab chiqarish hajmining ortishi tufayli atrof-muhitga antropogen bosim ham kuchayadi. Shu sababli, fan-texnika taraqqiyoti va fan-texnika inqilobi o'rtasidagi farqni aniqlash zarur: birinchisi mavjud texnologiyalarni takomillashtirish orqali rivojlanishni ta'minlasa, ikkinchisi esa tizimni tubdan yangilovchi texnologik burilishni anglatadi.

Makroiqtisodiy komponentlar – ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy va institusional darajalardagi tavsifiy belgilarni o'z ichiga oladi. Ekologik komponentda tabiiy ofatlar, iqtisodiy omillarda tashqi aloqalarning diversifikatsiyasi, integratsion jarayonlar va xalqaro mehnat taqsimotidagi ishtirok muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy omillarda aholi o'sishi, migratsiya ko'rsatkichlari, boshqa tizimlarga ta'sir qiluvchi o'zgaruvchilar tahlil etiladi. Institusional omillar esa konstitutsiyaviy huquqlar, iqtisodiy va ekologik institutlar, atrof-muhitga nisbatan belgilangan normalar bilan bog'liq.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda iqtisodiy-ekologik tizimlarga ta'sir etuvchi omillar aniqlanishi uchun ilmiy maqolalar tahlili, statistik ma'lumotlar to'plami va normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Ma'lumotlar kontent tahlil va solishtirma tahlil usullari orqali baholandi hamda omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik mantiqiy izchillik asosida tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarishga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tizimga majmuaviy tarzda ta'sir etadi. Bir omil guruhida yuzaga kelgan o'zgarish boshqa omil guruhiga ham bevosita ta'sir qiladi. Shuning uchun bu omillar o'zaro sinergetik samaradorlikni vujudga keltiradi. Tahlil jarayonida har bir omil alohida baholanadi, biroq tizimli yondashuvda ular yaxlit tuzilmaning o'zaro bog'liq elementlari sifatida qaraladi.

Iqtisodiy-ekologik tizimlarni shakllantiruvchi asosiy ichki omillardan biri tabiiy sharoit va resurslardir. Ushbu omil tizimning amal qilish darajasi va undan foydalanish imkoniyatlari bilan aniqlanadi. Iqtisodiy taraqqiyot ko'p hollarda tabiiy resurslarga bog'liq holda shakllanadi. Resurslarning mavjudligi xalq xo'jaligi tarmoqlarining

¹ Manba: Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

uzluksiz rivojlanishini ta'minlaydi. Xususan, qishloq xo'jaligi, sug'orma dehqonchilik, lalmi dehqonchilik va yaylov chorvachiligi orqali oziq-ovqat, texnik xomashyo va boshqa mahsulotlar ishlab chiqariladi. Ma'lumotlarga ko'ra, dunyo yalpi ichki mahsulotining 32 foizi ekologik soha resurslari hisobiga yaratiladi.

Ekologik resurslarning iqtisodiy o'sishga ta'siri kelajakda yanada ortib borishi kutilmoqda. Bu holat aholining son jihatdan o'sishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, oziq-ovqat va chorvachilik mahsulotlariga bo'lgan talabning ortishiga olib keladi. Bu esa jon boshiga to'g'ri keladigan me'yoriy iste'mol hajmlarini ta'minlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Iqtisodiyotning tabiiy xomashyo resurslari bilan ta'minlanganligi, uzoq yillar davomida ekologik qonuniyatlardan mustaqil, ehtiyotsiz tarzda baholangan. Ilm-fan va texnika yutuqlarining sanoat va qishloq xo'jaligida keng qo'llanilishi natijasida tabiat resurslari joylashuvi, ularning imkoniyatlari, tiklanish va o'z-o'zini tozalash qobiliyati bo'yicha ilmiy asoslar shakllangan.

"Eng kam xarajat evaziga yuqori daromad" tamoyiliga asoslangan ekstensiv rivojlanish ekologik muammolarga olib keldi. Havo va suvning ifloslanishi, tuproq unumdorligining pasayishi natijasida hosildorlik kamaydi, insonlar salomatligi yomonlashdi, daromadlar tushdi va mehnat samaradorligi pasaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, tuproq unumdorligining 1 foizga pasayishi natijasida hosildorlikni tiklash uchun 10 foiz qo'shimcha xarajat talab etiladi. Shuningdek, tabiiy o'rmonlar kesilishi natijasida hosil bo'lgan ikkilamchi o'rmonlarning mahsuldorligi birlamchi o'rmonlarga teng bo'lmaydi.

Har yili butun dunyo bo'yicha qishloq xo'jalik ekinlarini himoya qilish uchun zararli hasharotlar va kasalliklarga qarshi kurashda taxminan 2,5 trillion dollarlik mablag' sarflanadi. Bu raqam jahon byudjetining qariyb 10 foizini tashkil etadi. XX asrning ikkinchi yarmida insoniyatning xo'jalik faoliyati natijasida atrof-muhitga yetkazilgan zarar va uning salomatlikka ta'siri jahonning yillik byudjetidan ham oshib ketgan.

Tabiatdan olinayotgan har bir mahsulot birligiga nisbatan bir necha, hatto o'ndan ortiq chiqindilar hosil bo'ladi. Bu chiqindilarning ko'pchiligi iqtisodiy qiymatga ega emas, xo'jalikda foydalanilmaydi, balki atrof-muhitni ifloslantirib, yaylovlarni egallaydi va inson salomatligiga xavf tug'diradi.

Yalpi milliy mahsulot hajmining oshishi chiqindi hajmining ortishiga olib keladi. Davlat bu chiqindilarning salbiy ta'sirini kamaytirish, aholining salomatligini tiklash uchun mablag' ajratadi. Ushbu xarajatlar yalpi milliy mahsulot hisobidan qoplanadi, ammo atrof-muhitning ifloslanish qiymati odatda hisobga olinmaydi. Yangi tashkil etilgan sanoat korxonalari rahbarlari yiliga muayyan daromad oladi, biroq ushbu korxonalar chiqindilar orqali havo, suv, tuproqni ifloslantiradi, qishloq xo'jaligi ekinlari va yaylovlarga zarar yetkazadi, aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlarda korxonaning ekologiyaga yetkazgan zarari to'lagan soliqlaridan ortiq bo'lishi mumkin, ammo bu zararlar hisob-kitob qilinmaydi. Shu bois, ko'plab hududlarda ekologik vaziyat tobora murakkablashib bormoqda.

Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'siri aniq, biroq ekologiyaning iqtisodiyotga ta'siri murakkab va bilvosita kechadi. Bu, asosan, tabiatning jamiyatga qarshi reaksiyasi orqali yuzaga chiqadi. Resurslardan xo'jasizlarcha foydalanish ularning qashshoqlashishiga, degradatsiyalashuvga olib keladi. Miqdoriy o'zgarishlar sifat o'zgarishlariga sabab bo'ladi. Bu esa iqtisodiy salohiyatning pasayishiga, sug'orma dehqonchilik va chorvachilik tizimlarining izdan chiqishiga, sanoatning sifatli xomashyo bilan ta'minlanmasligiga olib keladi.

Demografik omil aholi sonining joriy yoki ma'lum davrdagi holatini aks ettiradi. Tabiat va iqtisodiyot o'rtasidagi bog'liqlik insoniyat tarixining eng qadimgi bosqichlaridan beri mavjud. Tabiat insonni oziq-ovqat, kiyim-kechak, boshpana va boshqa moddiy ne'matlar bilan ta'minlab keladi. Inson esa tabiatdan estetik zavq oladi, sog'lig'ini tiklaydi va barcha zarur moddiy ne'matlarni to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita yo'llar bilan oladi.

Boshida odamlar tabiat ne'matlaridan istaganicha va isrofona tarzda foydalangan. Vaqt o'tishi bilan ishlab chiqarish qurollari takomillashib, inson tafakkuri va ongining o'sishi natijasida ehtiyotkorlik yuzaga keldi. Bu ehtiyotkorlik ayniqsa ovchilik muvaffaqiyatsizlikka uchragan vaqtlarda yaqqol ko'zga tashlangan. Demak, insoniyat xo'jalik yuritishni qadimdan o'zlashtirgan.

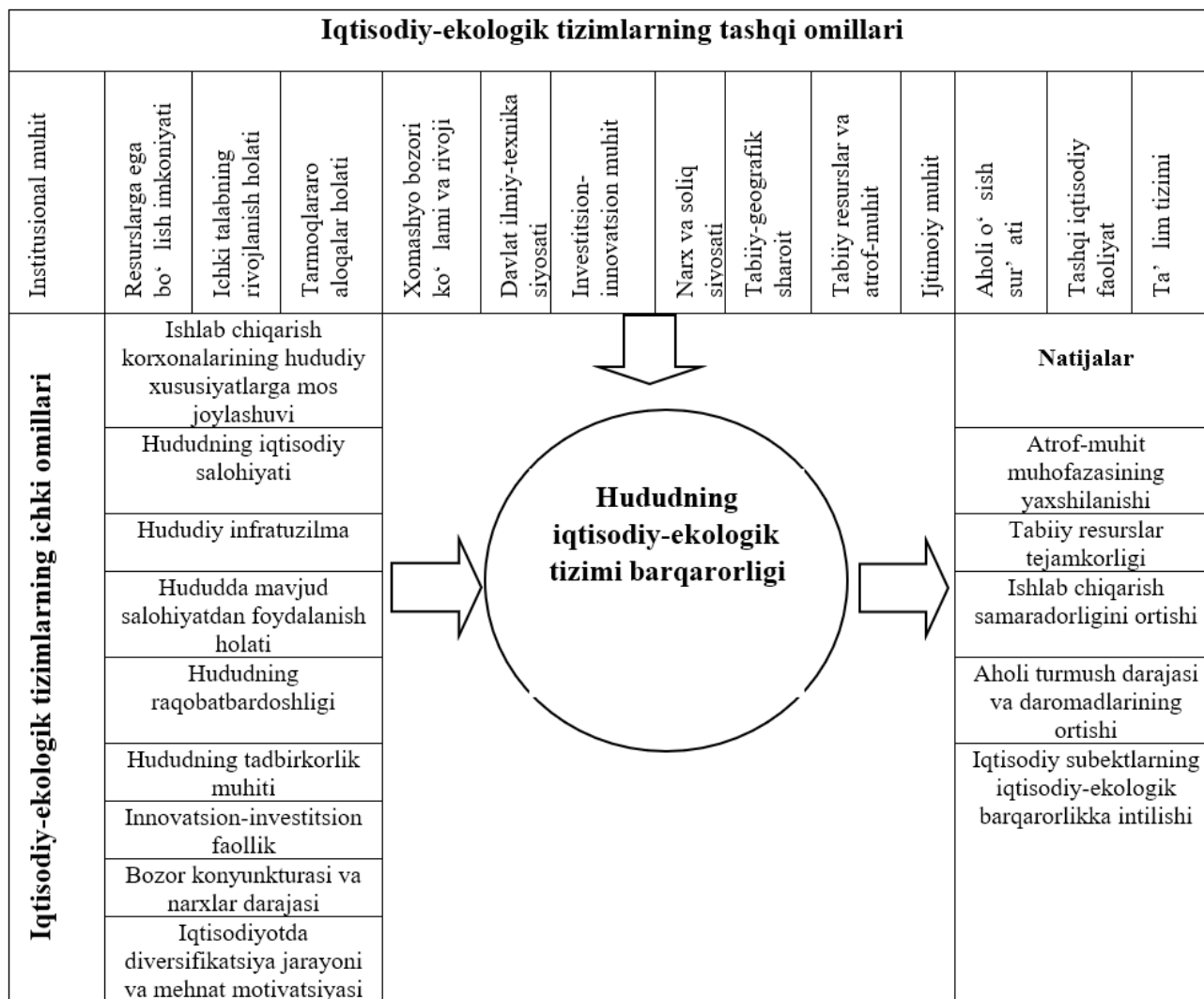
Aholining moddiy ehtiyojlari global miqyosda qaralganda cheksiz va to'liq qondirilmaydigan ko'rinishdadir. Chunki aholi soni muntazam ortib bormoqda. Ammo tabiiy resurslar cheklangan. Shu bois, talab, ehtiyoj va moddiy ne'matlar o'rtasida katta tafovut mavjud. Bu esa iqtisodiyot va ekologiyani birlashtiradi. Natijada xo'jalikni oqilona tashkil etish zaruriyati, shuningdek, birlamchi tabiiy resurslarni sun'iy materiallar bilan almashtirishga ehtiyoj kuchayib bormoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mamlakatda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish, aholiga qulay ekologik sharoit yaratish hamda noyob tabiatni asrab-avaylash uchun jamiyatning barcha kuchlarini safarbar etish zarur. Shuningdek, hududiy va mahalliy ekologik muhitni yaxshilash, fuqarolar salomatligini muhofaza qilish dasturlarini ishlab chiqish va ularning ijrosini ta'minlash jamiyatda ekologik madaniyat darajasini yuksaltirish bilan bevosita bog'liq. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan "...aholining ekologik madaniyatini oshirish haqida jiddiy bosh

qotirishimiz zarur. Albatta, bunday muammolarni faqat ma'muriy yo'l bilan hal qilib bo'lmaydi. Bunga yosh avlod qalbida ona tabiatga mehr-muhabbat, unga daxldorlik tuyg'usini tarbiyalash orqali erishish mumkin", – deya alohida ta'kidlangan.

2-rasm. Iqtisodiy-ekologik tizimlarning barqarorligini ta'minlashdagi boshqaruv omillari va shart-sharoitlari²

Iqtisodiy-ekologik tizimlarga ta'sir etuvchi omillarni tizimlilik, majmuaviylik va o'zgaruvchanlik tamoyillari asosida baholash zarur. Bu tamoyillarni uyg'unlashtirgan holda tizimning barqarorligini aniqlovchi omillarni ajratish va ularning o'zaro aloqadorligini ta'minlash takror ishlab chiqarish, moddiy, mehnat va moliyaviy resurslarning muvozanatli o'sishiga xizmat qiladi (2-rasm).

Barqaror rivojlanishga erishish uchun qabul qilinadigan boshqaruv qarorlarida mavjud iqtisodiy zahiralarni kompleks tahlil qilish lozim. Bu jarayonda iqtisodiy-ijtimoiy omillar bilan bir qatorda, ma'naviy-ma'rifiy qadriyatlar, urf-odat va an'analarga ham e'tibor qaratilishi zarur.

Ekomenjmentga oid xulosa:

"Ekomenjment" atamasi ilmiy adabiyotlarda 1960-yillardan boshlab shakllana boshlagan. Bugungi kungacha ham MDH davlatlarida, ham xorijiy mamlakatlarda ushbu tushunchaga yagona ta'rif mavjud emas.

Xorijiy olimlar – Th. Dyllick, N. Mefflerl, M. Kirchgeorg, G. Mueller-Christ, U. Steger, R. Welford, mahalliy tadqiqotchilar Z. V. Turiyeva, A. L. Bobrova, A. S. Grinina, Ye. I. Xabarova, Ye. M. Korotkova, shuningdek, o'zbek olimlaridan N. Yo'ldoshev, G. Shonazarova – ekomenjmentga nisbatan turlicha yondashuvni taklif etgan.

Masalan, Grey R., Bebbington J. va Uolters D. ekomenjmentni "kompaniyalarning atrof-muhitga nisbatan pozitsiyasini baholash, uni yaxshilash uchun siyosat va strategiyalar ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etishdagi faoliyatlar majmui"³ deb tariflaydi.

² Manba: Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

³ Gray R, Bebbington J. Walters D., 1993, r.6.

Ba'zi mualliflar esa ekologik menejmentni «ekologik ongli korxona boshqaruvi» deb talqin qiladilar⁴.

Fischer H., Wucherer Q., Wagner B., Burschel S. esa bu tizimni «umumiy boshqaruv tizimining bir qismi bo'lib, ekologik siyosatni ishlab chiqish, amalga oshirish va unga rioya qilishni ta'minlovchi tizim» sifatida izohlaydi.⁵

Myuller K. fikricha, «ekomenejment bu – atrof-muhit bilan bo'lgan munosabatlarni boshqarishdir, u korxona menejmentining tarkibi emas»⁶.

MDH olimlaridan Ye. I. Xabarova ekomenejmentni «ekologik va iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi maqbul muvozanatga erishadigan ekologik xavfsiz boshqaruv» deb belgilaydi⁷. Ye. M. Korotkov esa bu sohani «inson va tabiat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tartibga soluvchi boshqaruv sohasi» deb ko'rsatadi⁸. T. Xusanov, L. Bezborodov va Y. Bezborobov esa «ekomenejment – bu atrof-muhitni muhofaza qilishni to'liq tashkil etuvchi tizimdir», deb hisoblaydi⁹.

G. S. Feraru esa kengroq ta'rif beradi: «Ekomenejment – bu ekologik tamoyillar asosida ishlab chiqilgan, ekologik maqsadlar, loyihalar va dasturlarga erishishga qaratilgan faoliyat bo'lib, u ekologik adolatni ta'minlaydi va inson hayotini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi».

Shuningdek, «yashillashtirish» tushunchasi ham ekomenejment doirasida qo'llanadi – bu tabiiy muhit sifatini saqlagan holda resurslardan samarali foydalanishni nazarda tutadi.

1992-yil Rio-de-Janeyroda bo'lib o'tgan sammitda 21-asr kun tartibi qabul qilinib, atrof-muhitni boshqarish barqaror rivojlanishning asosiy elementi sifatida e'tirof etildi.

1993-yilda Urugvayda atrof-muhitni boshqarishga doir xalqaro standartlarni ishlab chiqish masalasi kun tartibiga qo'yildi. Xalqaro standartlashtirish tashkiloti (ISO) tomonidan 207-sonli texnik qo'mita tuzilib, ISO 14000 standartlari ishlab chiqila boshlandi. 1996-yilda asosiy ISO 14001 standarti e'lon qilindi (2004-yilda yangilangan)¹⁰.

Yevropa Ittifoqi 1993-yilda EMAS – Ekologik menejment va audit sxemasini joriy etdi. 2000-yilda u qayta ko'rib chiqilib, ISO 14001 talablariga muvofiqlashtirildi¹¹.

Ekomenejment tizimining tarkibiy elementlari va amalga oshirish mexanizmi

Ekomenejment tizimi quyidagi o'zaro bog'liq tarkibiy elementlardan iborat:

tasdiqlangan ekologik siyosat;

ekomenejment tizimini saqlash uchun mas'ul xodimlar;

normativ talablar va huquqiy me'yorlarga muvofiqlikni nazorat qilish;

ekologik jihatlarni aniqlash va baholash bo'yicha protseduralar;

ekomenejment bo'yicha belgilangan maqsad va vazifalar;

ekomenejmentni qo'llab-quvvatlash dasturi;

tizimni hujjatlashtirish;

operatsiyalarni boshqarish;

o'qitish va malaka oshirish;

atrof-muhit monitoringi;

tuzatish va profilaktika choralari;

ekologik auditlar orqali tizim muvofiqligini davriy baholash;

boshqaruv tekshiruvlarini amalga oshirish.

Korxonada ekomenejment tizimini joriy etish va sertifikatlashtirish quyidagi asosiy maqsadlarni ko'zda tutadi:

atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish;

korxonaning ekologik samaradorligini oshirish;

chiqindilar miqdorini kamaytirish va ularni qayta ishlashni yo'lga qo'yish.

Ekologik siyosat – bu korxonaning ekologik jihatlari bilan bog'liq faoliyat yo'nalishlarini belgilovchi va uning ekologik maqsad hamda vazifalariga erishish uchun asos yaratadigan rasmiy e'lon qilingan prinsiplari va majburiyatlaridir.

Ekologik faoliyatni rejalashtirish – bu ekologik menejment maqsadlariga erishishga yo'naltirilgan tadbirlarni tizimlashtirish, ustuvorlikka ega bo'lgan faoliyat turlarini aniqlash va ularni soddalashtirishga qaratilgan muhim boshqaruv funksiyasidir.

4 Dyllick T., 1992. S. 153; Kostka S., 1997. S. 136; Winter G., 1990. r. 51

5 Fischer N., Wucherer S., Wagner V., Burschel S., 1997. c. 343

6 Mueller K., 2001. r. 8

7 Xabarova YE.I, s. 12

8 Korotkov E. M." 1998" s 12

9 Xusanov T., Bezborodoye A., Bezborodov TO., s. 23

10 <http://www.iso14001-register.de>

11 Sravneniye sxemi EMAS i standart ISO 14001

Ichki va tashqi ekologik monitoring – bu moddiy va energetik resurslar iste'molini minimallashtirish, chiqindi va ifloslantiruvchi moddalar chiqishini kamaytirish, shuningdek, zarur hollarda rejadan tashqari (qo'shimcha) ekologik chora-tadbirlarni amalga oshirishni nazarda tutadi.

Xodimlarni motivatsiyalash quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

xodimlarning atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish jarayoniga faol jalb qilinishi;

ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirish.

Ichki atrof-muhit monitoringi va ekomenejment – bu korxonaning ekologik faoliyati natijalarini doimiy nazorat qilish va rejalashtirilgan ko'rsatkichlardan og'ishlarni erta aniqlashga qaratilgan faoliyatdir.

Ekologik tadbirlar natijalarini tahlil qilish va baholash – bu indikatorlarni tanlash, tegishli ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, samaradorlik mezonlariga ko'ra baholash, hisobot berish va ma'lumot almashish orqali boshqaruv qarorlarini asoslash funksiyasidir.

Atrof-muhitni boshqarish tizimini qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish – bu funksiyaning doirasida tashkilot mavjud yoki ehtimoliy nomuvofiqliklarga javob berish tartibini ishlab chiqishi, amaliyotga tatbiq etishi va doimiy ravishda qo'llab-quvvatlashi lozim.

Atrof-muhitni boshqarishning amalga oshirish mexanizmi – bu hozirgi kunda xalqaro miqyosda shakllangan tajribalarga tayanib, ekomenejment tizimlarini joriy etish, ulardan samarali foydalanish va bu yo'nalishda normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish orqali amalga oshiriladigan tizimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

ISO 14001:2004. Environmental management systems – Requirements with guidance for use. International Organization for Standardization, 2004.

ISO 14000 family – Environmental management. International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/iso-14001-environmental-management.html>

European Commission. Eco-Management and Audit Scheme (EMAS). Revisions and Guidelines, 2000.

Dyllick T., Muff K., Kirchgeorg M., Mueller-Christ G., Steger U., Welford R. Sustainable management concepts in eco-management. Berlin: Springer, 1998.

Grey R., Bebbington J., Walters D. Accounting for the Environment. London: Paul Chapman Publishing, 1993.

Хабарова Е.И. Экологический менеджмент как элемент устойчивого развития. Москва: Финансы и статистика, 2003.

Короткова Е.М. Менеджмент и экология: взаимодействие общества и природы. Санкт-Петербург: Питер, 2005.

Туриева З.В., Боброва А.Л., Гринина А.С. Основы экологического менеджмента. Москва: Инфра-М, 2002.

Хусанов Т., Безбородов Л., Безборобов Ю. Экологическая безопасность и управление. Ташкент: Fan, 2004.

Feraru G.S. Eco-management and environmental justice. Bucharest: Eco Publishing, 2001.

Rio Declaration on Environment and Development. Report of the United Nations Conference on Environment and Development. Rio de Janeiro, 1992 – <https://www.un.org/en/development/devagenda/environment.shtml>

Uruguay Round Agreement. WTO Environmental Standards Initiative, 1993.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>